

YAYIN HABERLERİ

TARAMA SÖZLÜĞÜ ÜZERİNE BAZI AÇIKLAMALAR

ANDREAS TIETZE* ve TALÂT TEKİN**

Türk Dil Kurumu'nun yurt içinde ve dışında Türkologlarca en çok aranan ve kaynak olarak kullanılan yayınlarından biri, hiç şüphesiz, *Tarama Sözlüğü*'dür.

Tarama Sözlüğü önce *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü* adı ile dört cilt olarak yayımlanmıştı (1943-1957). Bu dört ciltlik ilk baskı XIII? yüzyıldan XX. yüzyıla kadar Türkiye Türkçesi ile yazılmış 160 yazma eser taranmak suretiyle meydana getirilmiştir. Ancak, hemen belirtelim ki sözlüğün bu ilk baskısı bilimsel bir yayın olmaktan oldukça uzaktı. Çünkü, bu baskıda madde başı olan kelimeler Arap harfli asıl yazılışları ile değil, fakat Latin harfleri ile ve hiçbir transkripsiyon işaretli kullanılmaksızın veriliyordu. Ayrıca, kelimeler için verilen tanıklarda kaynak eserdeki sayfa numaraları da belirtilmiyordu.

Her biri A'dan Z'ye ayrı bir sözlük gibi yayımlanan bu ilk dört ciltten sonra Türk Dil Kurumu 67 eseri daha tarattırarak toplam 227 yazma eserden taranmış bütün malzemeyi alfabetik sıra ile altı cilt halinde yeniden yayımladı (1963-1972). Bu yeni baskıda kelimelerin, harekesiz de olsa, Arap harfli asıl yazılışları verilmiş ve örneklerin alınmış oldukları yazma eserlerindeki sayfa numaraları da belirtilmiştir. Ayrıca, Arap yazısındaki *ayın*, *geniz* *n* 'şi ve *hı* harfleri için transkripsiyon işaretleri de kullanılmıştır.

Böylece, biraz geç de olsa bilimsel bir yayın niteliğine kavuşmuş olan *Tarama Sözlüğü* acaba güvenle kullanılabilir tarihsel bir sözlük sayılabilir mi? Hemen belirtelim ki *Tarama Sözlüğü* bu baskısı ile de onun kullananların güvenle başvuracağı bilimsel bir kaynak olmaktan uzaktır. *Tarama Sözlüğü*'nde Türkçe sanılarak alınmış birçok kelime yanında şüpheli veya yanlış, yani yanlış okunmuş, yanlış anlamlandırılmış önemli sayıda örnek kelime ve deyim de var. Ayrıca, bu sözlükte eşsesli fakat apayrı bazı kelimelerin ayrı maddeler halinde değil de aynı maddede verilmiş olması gibi yöntem yanlışlarına da sıkça raslanıyor.

* Emekli Prof., Viyana Üniversitesi, Doğu Araştırmaları Enstitüsü.

** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanı.

Tarama Sözlüğü, bütün bu eksiklerine ve yanlışlarına rağmen, Türkoloji araştırmaları için vazgeçilmez önemli bir kaynak niteliğindedir. Türkiye Türkçesinin tarihsel söz varlığı için elimizde başvurulabilecek daha iyi başka bir kaynak da henüz mevcut değildir. İşte bu nedenlerle, ilgili herkesin kullandığı ve güvendiği *Tarama Sözlüğü*'ndeki şüpheli ve yanlış kelime ve deyimleri kısa notlar halinde açıklayarak veya açıklamağa çalışarak bu sözlüğün değerini artırmak, ona katkıda bulunmak istedik. Bu yazı dizisi ile *Tarama Sözlüğü*'nü kullanacak araştırmacılara yararlı olabilirsek bundan büyük mutluluk duyacağız.

TARAMA SÖZLÜĞÜ ÜZERİNE AÇIKLAMALAR

1. *abıca* "amca" (s. 2): Kaynakta *medli elif* ve *be* ile yazılı olan bu kelimenin kökeni ya Farsça *amū* "amca" (< Arapça *amm* ay.) + Türkçe *-ca* veya Türkçe *aba aç(a)sı*dır (bkz., T. Tekin, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*, 1960, s. 283-291).

2. *abrıl* "nisan" (s. 2): Latince *aprilis* kelimesinin Anadolu Rumcasında aldığı şekilden (bkz., Tietze, *Oriens*, cilt 8, s. 212).

3. *acırmak*, *acurmak* "1. acıktırmak; 2. uyar, bağlı halde bulundurmak" (s. 6): Fiilin anlamı "aç bırakmamak, acıktırmak"tır; ikinci anlam yanlıştır. Bunun için verilen örnekteki *nefsin acur-* ibaresi de "nefsini aç bırakmak" anlamındadır.

4. *acmak*, *açmak* "acıkmak" (s. 8): Bu maddedeki *açmak* şekli çıkarılmaldır; çünkü *ç*li tek örnek olan ve Sultan Veled'den alınan *açarsız* kelimesi aslında *cim* ile *acarsız* şeklindedir (bkz., Mecdut Mansuroğlu, *Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri*, İstanbul 1958, levha XCIV). Mansuroğlu'nun söz konusu kelimeyi *açar siz* okuyup *aç-* fiili sanması büsbütün yanlıştır (s. 40, 153).

5. *acuk* "açık" (s. 9): Bu, *açuk* kelimesinin *cim* ile yazılmış bir örneğidir; *açuk* okunması gerekir. Çünkü Eski Osmanlıca yazmaların çoğunda /ç/ sesi *cim* ile yazılırdı.

6. *acur*, *acır* "hıyar gibi ve hıyardan büyük sert bir meyvadır" (s. 9): Kelimenin aslı Arapça *acūr*'dur (bkz., Tietze, *Deny Armağanı*, s. 291).

7. *açılmadıkcak* "1. açılmamış mini mini; 2. açılmadakçı" (s. 10): İkinci anlam yanlıştır. Kelime *açılmaduk* + *çak*'tan gelir; buna göre anlamı da "henüz açılmamış" şeklindedir düzeltilmelidir.

8. *açınmak* “açılmak, görünmek” (s. 11): Verilen iki örnekten ikincisinin de fiilin anlamı “ifşa etmek, açığa vurmak, itiraf etmek”tir. Fiilin bu anlamı Uygurca metinlerde de vardır.

9. *açmaz komak* “olduğu gibi terketmek, yüzüstü bırakmak” (s. 13): Örneklere dayanılarak tahmin edilen bu anlam kandırıcı değildir. Deyimin gerçek anlamını 17. yüzyıl sözlüklerinden öğreniyoruz “sich eines Dinges nicht mercken lassen, durch die finger sehen, übersehen” (Meninski, *Lexicon*, Viennae 1780, cilt 1, s. 65), yani “bir şeyden renk vermemek, belli etmemek”.

10. *adamcılanmak* “adam gibi görünmek, adamlık taslamak” (s. 16): Bundan önceki *adamcıl* maddesinde bu kelimenin “adama saldıran (hayvan)” anlamına geldiği tesbit edildikten sonra *adamcılanmak* için verilen anlam inandırıcı ve kandırıcı olmuyor. Örnek bir sözlükten alındığına göre bütün sorun Arapça *istiqbâs* kelimesinin ne anlama geldiğindedir. Bu kelimeyi hiçbir Arapça sözlükte bulmadık ne yazık ki. Acaba *istikbâs* yerine *istiqbâs* mı yazılmıştır diye şüphe ettik. Gerçi *istikbâs* kelimesi de sözlüklerde yoktur, ama hiç değilse *kbs* kökünün başka fiil şekillerinde “saldırmak” kavramı vardır.

11. *adanlu* “... adını takınmaş, adlı” (s. 16): Kelime yanlış olarak böyle okunmuş olmalı. Bilindiği gibi, 3. kişi iyelik eki *-lu/-lü* ve *-suz/-süz* eklerinden önce *-in/-in* şeklini alır. Kelimenin doğru şekli *adınlu* olmalı.

12. *adımak* “ad vermek, tesmiye etmek” (s. 19): *Adamak* fiilinin *adımak* şekli yoktur. İlk örnekte geçen *adıduğundan* şekli ya bir yanlış okuma ya da bir müstehsih yanlışlıdır.

13. *adım kalkımak* “adım atmaya yeltenmek, ayağa kalkmaya çalışmak” (s. 19): Bugünkü “adım atlamak” ve mahallî “adım sekitmek” (*Derleme Sözlüğü*, s. 66) deyimlerine benzeyen bu deyim gençlerin (tazelerin) bir oyurda zıplamalarını tasvir etmektedir.

14. *admak* “basamak, adım atmak” (s. 20): Fiilin anlamı sadece “adım atmak”tır.

15. *ağaç püsü* (*pusu, pus, püs*) “bazı ağaç ve bitkilerin gövdesinden sızan zambak, ağaç balı” (s. 28): İkinci kelimenin aslı Anadolu Rumcası *pissa* dır (bkz., Tietze, *Oriens*, cilt, 8, s. 236, numara 217).

16. *ağban iv* “büyük çadır, otak” (s. 29): *ağban* diye bir kelime yoktur. Dede Korkut’ta geçen bu ibareyi *ağ ban ev* “ak, büyük çadır” şeklinde anlamak gerekir (*ağ* ve *ban ev* maddelerine bakınız).

17. *ağın* "1. hasis, pinti; 2. zorba, haydut" (s. 35): İki anlam uyuşmuyor. Birinci kelime *Derleme Sözlüğü*, s. 380'deki *avgın* "hasis, cimri" ile ikinci anlamdaki kelime de *Tarama Sözlüğü*, s. 281'deki *avan* "zorba, fesatçı, kötü adam" ile karşılaştırılabilir. Ne var ki Güvâni'den alınan ilk beyitte kelime *sâkin* ile kafiye teşkil etmektedir.

18. *ağuz*, *ağız* "doğuran hayvanın ilk sütü" (s. 59): Bu kelime için ilk örnek Sultan Veled'den alınmış. Ne var ki dize sonlarında birbiri ile uyaklı olan kelimeler *kılağuzun* ve *ağuzun* şekillerinde yanlış okunmuştur. Kelimelerin doğru şekilleri *kılağuzvan* ve *ağuzvan* olacaktır.

19. *ağta* "ağda" (s. 58): Arapça 'aqîde kelimesinin halk dilinde aldığı şekil (bkz., Tietze, *Deny Armağanı*, s. 294).

20. *ahar* "eskiden kullanılan kâğıt cilâsı" (s. 62): Bu kelime Farsça *âhâr* "cilâlamak için kullanılan nişasta" ile bir ve aynıdır. Fakat ne Türkçe ne de Farça olan bu kelimenin aslı belli değildir.

21. *ağşam*, *ağşam* "akşam" (s. 65): Bu kelime öz Türkçe olmayıp Türkçeye bir Hint-Avrupa dilinden, büyük bir olasılıkla Soğcdadan geçmiştir (bkz., Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkic*, Oxford 1972, s. 96).

22. *aksıma* "sekir veren eşki şerbet" (s. 75): Kelimenin aslı Anadolu Rumcası *oksino*, *oksina*'dır (bkz., Tzitzilis, Christos, *Griechische Lehnwörter in Türkischen*, Wien 1987, s. 96).

23. *alabanda vermek* "gözdağı vermek" (s. 81): Akdeniz gemici dilinden (bkz., Kahane-Tietze, *The Lingua Franca in the Levant*, s. 57, no. 16).

24. *alaşa* "sert başlı, huysuz, haşarı (at)" (s. 88): Kelimenin etimolojisi için bkz., Doerfer, (*TMEN*), *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen*, cilt, 4, 1975, s. 262-263, no. N 20, Sevortyan, *Etimologičeskiy Slovar' Tyurkskiĥ Yazıkov*, cilt 1, 1974, s. 144-145.

25. *ala cehre* "sarı renk vermek için kullanılan bir kök" (s. 83): İkinci kelime fonetik nedenlerden ötürü Türkçe olamaz. Arapça *cahr* kelimesiyle de bir ilgisi yoktur. (Suriye Arapçasındaki *cihra* 'grain jaune' Arapçada yabancı bir kelimedir; belki modern Türkçedeki *cehri* şeklinden geliyor). Kelimenin aslı tesbit edilemedi.

26. *aladu*, *aladu* "acele" (s. 85): Bu kelime Anadolu diyalektlerinde *aladı* şeklinde (*Derleme Sözlüğü*, s. 181) ve *alad/alat*, *alada* türlerinde yaşamaktadır. Birçok türevleri de vardır. Bunlardan *alat samat* veya *alat semet* 15.

yüzyıl metinlerinde geçer. Gagauzcada *alatla* “aceleyle” deyimi vardır. *Derleme Sözlüğü*’nde ayrıca *aladı-*, *alat-* fiil şekilleri de kaydedilmiştir.

Bütün bu kelimeler Yeni Uygurca (Tarañi diyaletki ve diğerleri) *aldıra* “acele etmek” fiili ile akrabadır. T. Tekin bu kelime grubunu ve Türkmençe *alnasa-* “acele etmek” fiilini Genel Türkçe, Uyg., MK vb. *aşuq-* “acele etmek” fiili ile akraba saymaktadır (bkz., T. Tekin, “Zetacism and Sigmatism in Proto-Turkic”, *Acta Orientalia Hungarica*, 1969, cilt 22, fasikül 1, s. 76).

27. *alav* “alev, ateş” (s. 88): Kelimenin etimolojisi için bkz., Doerfer, *TMEN*, cilt 3, 1967, s. 357, no. 1354.

28. *alay bağlamak* “asker saf saf olmak, harp safı nizamına girmek” (s. 89): Bu ve bundan sonraki *alay düzmek* ve *alay göstermek* deyimlerindeki *alay* kelimesi Bizans Grekçesi *alagion* “asker kıt’ası” kelimesinden alınmıştır (literatür için bkz., Kriaras, cilt 1, 1969, s. 215-216).

29. *albağ* “ferace” (s. 90): Doğrusu *olbağ* veya *ulbağ* “bir tür kışlık ceket”. Kelimenin aslı Türkçe *olpaq*’tır (bkz., Doerfer, *TMEN*, cilt, 2, s. 111-112, no. 527), fakat örnekteki kelime Farsçadan alınmışa benziyor; çünkü kelimenin Farsça şekli *ulbâg*’dır.

30. *aldaya düşmek* “aldanmak, hileye kapılmak” (s. 98): Türkçede *alda* diye bir isim yoktur. Bu kelimeyi belki *aladuya/aladıya* şeklinde okumalı, yani 85. sayfadaki *aladu/aladı* “acele” ile birleştirmeli. Verilen örnek bu anlamda da anlaşılabilir.

31. *algasamak* “korkutmak, tedhiş etmek”(s. 100): Karaim Türkçesinde “korkmak” anlamı ile kullanılan bu fiil (bkz., *Karaimsko-russko-pol’skiy Slovar*, 1974, s. 62) aslında Moğolcadır.

32. *alnuk* “gafil, sersem, meczup” ve *alnukluk* “âcizlik” (s. 111): Aynı sığata iki ayrı anlam verilmiş. Verilen örneklerden anlam açık olarak belli olmuyor. Birinci örnekte *alnuğ u âciz* kelimeleri sinonim gibi kabul edilebilir, fakat bunlardan önceki sıfatlar (*zaîf ü kavî*) sinonim değil antonimlerdir. Kelimenin asıl anlamı belki de “yorgun”dur (krş. *Tarama Sözlüğü*, s. 226, *arnuk*, *arnukluk* “yorgun; yorgunluk”).

33. *altı, altı* “birden çok karısı olan kimsenin ilk karısı” (s. 112-113): Kelimenin yapısı şaşırtıcı, açıklaması da güçtür. Belki ikinci ve diğer kadınlar birbirlerine *elti* dedikleri için (bkz., *Derleme Sözlüğü*, cilt 5, s. 1728) hepsinin başı olan birinciye de *eltici* denilmiştir (?). Ne varki kelimenin

bazı kaynaklarda medli elifle yazılmış olması bu açıklamayı zayıflatıyor. Ayrıca bir örnekteki *altcu* şekli işi büsbütün karıştırıyor.

34. *amaç* “hedef, nişangâh” (s. 117): Bu kelimenin etimolojisi için bkz., Doerfer, *TMEN*, cilt 2, 1965, s. 124 ve Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkic*, Oxford 1972, s. 156.

35. *anbal*, *ambul* “bağda düz yer” (s. 126): Kelime Anadolu Rumcasından Türkçeye geçmiştir (bkz., Tietze, *Oriens*, cilt 8, s. 210).

36. *anış* “kovandan peteği kesip almaya mahsus bıçak” (s. 158): Kelimenin doğru şekli *egış* olacaktır (bkz., *Derleme Sözlüğü*, s. 1680: *egış*, *egış* “kovandan bal almak için kullanılan demir araç”). Kelimenin aslı “çengel anlamındaki Farsça *âguç* tur.

37. *anız* (II), *âğız* (IV) “yağız (at)” (s. 160): Böyle bir kelimenin bugünkü Anadolu ağzlarında bulunmaması ve apayrı iki türünün bulunuşu bir *idiolekt* şüphesi uyandırıyor. Her iki türün Orhon Türkçesinde dahi bir at rengi olarak mevcut olan *yağız* kelimesinin birer çeşidi olması kuvvetle muhtemeldir. Orhon Türkçesi *yağız* kelimesinin *yazığ* türü de vardır (bkz., Clauson, s. 985).

38. *anuklamak* “hazırlamak” (s. 171): Aynı kaynağın başka bir nüshasında bu kelime *ınakladı* okunacak şekilde harekelenmiştir. Bu kelime gerçekten *Tarama Sözlüğü* 2075'teki *ınaklamak* fiilinden başka bir şey değildir. Yalnız orada da anlamı yanlışlıkla “itimat göstermek” olarak verilmiş. Doğrusu “emniyet vermek, güven telkin etmek” olmalıdır. *Anuklamak* için başka örnek olmadığına göre bu madde sözlükten çıkarılmalıdır.

39. *anurdu gelmek* “ona doğru ondan yana gelmek” (s. 176): Medli elifle yazılmış olan bu kelime *önürdü*/yerine bir yazım yanlış olacaktır. Anlamı da buna göre “daha önce gelmek” şeklinde düzeltilmelidir (bkz., *Tarama Sözlüğü*, s. 3107).

40. *ardından beri* “arkaya doğru” (s. 189): Örneğe uyan anlam daha çok “arkasından” olmalı.

41. *argurmak*, *argırmak* “1. yorulmak, zayıflamak; 2. yormak, zayıflatmak” (s. 192): Birinci anlam yanlıştır; çünkü bu, *ar-* şeklinin anlamıdır. Birinci anlam için alınan örnekte de *argur-* fiilinin anlamı “yormak”, nesnesi de *ten*'dir: *Ten cevmirdliği âbidlerüdür kim Tanrı tâatinde argururlar* (Yani, ibadet edenler tenlerini yorar ve zayıflatırlar).

42. *arık, arıĝ, aruk* “zayıf, cılız” (s. 198): Bu maddedeki *arıĝ* şekli çıkarılmalıdır; çünkü bu *arıĝ et* ibaresinde, kelime sonundaki *k*’nın iki ünlü arasında tonlulaşmış şeklinden alınmıştır. Kelimenin *aruk* ve *arık* olarak iki farklı şekli vardır.

43. *arılmak* (II) “temizlenmek” (s. 205): Verilen tek örnekteki *arılınca* “temizleninceye kadar” belki de beklenen şekil *arınınca*’dan ünsüz başkalaşması ile meydana gelmiştir.

44. *arnuĝ, arnuk* “1. yorgun, yorulmuş, bîtap; 2. yorgunluk” (s. 226): “Yorulmak” anlamındaki *ar-*, *ar-* fiilinin dönüşlü çatusından *-uk* eki ile türemiş sıfat. *Arnuĝ* şekli maddeden çıkarılmalı; çünkü bu şekil *sandhi* de meydana gelmiştir: *Ac u arnuĝ u susuz u yalñuz. ...*

45. *arustak* “tavan” (s. 241): Anadolu ağızlarında *arastak, astarak, ostarak, arıstak, arıstak, arıstah* ve *arustak* gibi birçok şekilleri bulunan bu kelimenin aslı Ermenice *arastag*’dır.

46. *arvana, avrana* “dişi deve” (s. 242): Kelimenin aslı Farsça *arvâna* dır (bkz., Menges, “Das Kamel”, *Ungarische Jahrbücher*, cilt 15, s. 526).

47. *arzman* “istek, arzu, iştıyak” (s. 242): Anadolu ağızlarında birkaç farklı şekli de bulunan bu kelimenin aslı “istekli” anlamındaki Farsça *âr-zûmend* sıfatıdır.

48. *asdar bez* “kaba, kalın bez” (s. 243): Bu ibaredeki *asdar* kelimesinin aslı Farsça *astâr* olmalıdır.

49. *aşırü* “aşağı” (s. 265): Anlam, “aşağı” değil, “aşırarak” olmalı: *it ... göndözini ol kuyudan aşırü atdı* “... kendini kuyu bileziğinden aşırarak attı”.

50. *aşkar gözü* “bir çeşit içki kadehi” (s. 265): Arapça *aşqar* “doru at” demektir. O halde *aşkar gözi* de, *at kulaĝı* gibi, bir tür içki kadehi anlamına gelir.

51. *at cvlandırmak* “at oynatmak” (s. 273): Bu deyimdeki fiilin daha basit şekli belki de *Söz Derleme Dergisi*’ndeki (cilt 3, s. 944) *cvla-* “fırlayıp çıkmak” fiilidir.

52. *at kasnısı* “bir çeşit zıncı veren bitki” (s. 275): Steingass’da bulunan *qasnî* “galbanum” kelimesi (s. 970) Farsçaya Arapçadan gelmiştir.

53. *atlaz* “atlas” (s. 277): Bu kelime de aslen Arapçadır.

54. *avadan* “iyice, adamakıllı, hakkıyla, tamamiyle” (s. 280): Bu kelimenin aslı Farsça *âbâdân, âvâdân*’dır, anlamı da “cultivated, peopled; good, elegant, fair” dir (bkz., Steingass, *Persian-English Dictionary*, s. 3).

55. *avadanlık* (I) “bayındır (yer)” (s. 280): Farsça *âbâdân*’dan.
56. *avadanlık* (II) “alet, edevat” (s. 280): Farsça *âbdân*, *âbdan* kelimesinden. 17. yüzyıl Türkiye Türkçesinde *avadanlık* kelimesinin anlamları “kap kacak, alet” olarak verilmiştir (Meninski, cilt 1, s. 357).
57. *avan* “zorba, fesatçı, kötü adam” (s. 281): Kökü Arapça olan Farsça *avân* “zalim, zorba” kelimesinden.
58. *avara* “kötü”, adi, bayağı” (s. 281): Aslı Farsça *âvâre* “destitute of name or character” kelimesidir (bkz., Steingass, Tietze, *Oriens*, cilt 20, 1069, s. 135, no. 14).
59. *avcar* “tencereye konan yemek malzemesi” (s. 282): Bu kelimenin aslı “baharat” anlamındaki Farsça *avzâr*’dır. Farsça *avzâr* kelimesi Arapça kökenli olup asıl anlamı “aletler”dir (bkz., Tietze, Andreas, “Persian Loanwords in Anatolian Turkish”, *Oriens*, cilt 20, 1969, s. 132, no. 6).
60. *avdaz* “abdest” (s. 282): Farsça *âbdast* kelimesinden.
61. *avgun* “yer altındaki su yolu” (s. 282): Farsça *avgûn* “aqueduct” kelimesinden. Bu kelimenin ilk kısmı Farsça *âb* “su” olabilir, fakat ikinci kısmının aslı belli değildir.
62. *avkuş* “mürdük ve mürdümük de denilen bir bitki” (s. 283): Anadolu Rumcası *afkos* “bezelye” kelimesinden (bkz., Tzitzilis, Christos, *Griechische Lehnwörter im Türkischen*, Wien 1987, s. 28, no. 43).
63. *avrat çekmek* “kadın getirmek” (s. 285): Bu deyimın anlamı şüphesiz ki “kadınları zorla götürüp ırzına geçmek”tir.
64. *avsıl* “sığır cinsinin dilinde ve ayağında hasıl olan bir türlü hastalık” (s. 286): Bu kelime Kırkızca *aqsıl* ve Tarançi *axsil* “bir sığır hastalığı” ile bir ve aynı olmalıdır (bkz., Radloff, cilt 1, s. 139).
65. *avsun* “efsun, büyü” (s. 286): Kelimenin aslı Farsça *afsûn*’dur.
66. *avurda* “ebe” (s. 286): Kelime Brahmi yazılı Uygurca metinlerde *âwirdhâ* (bkz., *Türkische Turfan-Texte*, cilt 8, s. 86), Divanu lûgati’t-türk’te ise *awurta* biçiminde geçer. Kutadgu Bilig’de de *awurta* şeklindedir. Kelime Clauson’a göre yabancı (İran?) kökenli olabilir (Clauson, s. 15).
67. *ayak orusu* “helâ” (s. 307): İkinci kelime olan *oru* “çukur, hendek” için iyi bir örnek *Tarama Sözlüğü*, 300’te *or*, *oru* maddesindedir. Ancak burada da *oru* kelimesine yanlışlıkla “kale, kale burcu” anlamı verilmiştir!

68. *ayanmak* “iyi bakılmak, korunmak” (s. 311): Bu fiil, bundan önceki *ayamak* “saygı göstermek” fiilinin edilgen çatısıdır; onun için anlamı da “saygı görmek, itibar görmek” olmalıdır. Esasen bu anlam metne uymaktadır: *İşitdi vü şâh oldu enü yañu/Didi bislenüpdî kızum ayañu*. Ayrıca, bu fiilin son sesinin *n* olması tuhaf ve yanlıştır. Bu kelimenin burada *enü yañu* “şaşkın, hayret içinde” kelimeleri ile kafiye teşkil etmesi nedeniyle *n* yerine *ñ* ile yazılmış olduğu tahmin edilebilir.

69. *ayd ağacı* “tohumu şehveti kesmek için kullanılan bir bitki, beşparmak” (s. 317): Kelimenin aslı Arapça *‘id* (*vitex agnus-castus*)dir.

70. *ayık oyuk* “bomboş, işsiz güçsüz” (s. 319): Doğrusu herhalde *ayık uyuk*, yani “ayık olarak” olacaktır. Örnekten “işsiz güçsüz” anlamı çıkmıyor.

71. *ayıtmak, eyitmek, aytmak, eytmek, etmek, itmek* “söylemek, demek, anlatmak” (s. 323): Bu maddedeki *etmek* ve *itmek* şekilleri çıkarılmalıdır, çünkü bunlar *eyt-*, *eyd-* yerine birer okuma yanlıştır.

72. *ayna, ayna günü* “cuma”, *ayna ertesi* “cumartesi” (s. 330): Farsça *âdîna, âzîna âyîna* “cum’a” kelimesinden. Ermeni Kıpçakçasında *ayna k’un* “cuma” anlamındadır (Tryjarski, *Dictionnaire Arméno Kiptchak*, 1968, s. 96).

73. *ayrık, ayrık koçu, ayrık koyunu* “yabani geyik ve sığır” (s. 335): Doğrusu *ayrak*’tır (bkz., Clauson, s. 8). Kelime Türkmencede de *ayrak* biçimindedir. Bu kelime Arapça *irâh* “genisse” kelimesi ile aynı kökten gelmiş olabilir (bkz., Dozy, *Supplément aux Dictionnaires Arabes*, cilt 1, s. 17).

74. *azguruşmak* “birbirine kızmak” (s. 343): Örnek cümlelerin pek az kısmı verildiği için kelimenin anlamını kesin olarak çıkarmak mümkün olamıyor. Bu fiilin anlamı, yapısı gereği, “birbirini doğru yoldan sapırtmak, iğva etmek”tir. Nitekim kelimenin öbür Türk dil ve lehçelerindeki anlamı da budur (Radloff, *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialekte*, cilt 1, sütun 577). Anadolu Türkçesinde de bu anlamda kullanılmış olmalıdır.

75. *aznavur* “azgın, kuvvetli, heybetli” (s. 354): Ermenice *aznavur* “dev” kelimesinden (bkz., Tryjarski, 1968, s. 100).

76. *azvana urmak* “kükreyip haykırmak” (s. 355): Doğrusu, galiba *azvana* değil, bir noktanın kaldırılması ile, *arvana* olacak: (erkek) *deve gibi esirüp* (yani, azgınlaşüp) *arvana* (ya’ni dişi deve) *urmağı bilmeyip*... Räsänen’e göre, *arvana* kelimesi İranî kökenlidir.

77. *azvay* “sarı sabır” (s. 355): Meninski’ye göre (1780, cilt 1, s. 123) *âzvây* kelimesi “fossile, seu succus terrae niger, et amarus ex India afferri solitus, qui humorem e tumoribus extrahit” anlamındadır ve Farsçadan alınmıştır.

